

פסול שלא לשמה ודין סתמא לשמה

א. קשיים בפסקי הרמב"ם בחטאת לשם חולין ולמחויב עולה

הרמב"ם (בפ"ט' מהפסה"מ ה"ד) פסק דחטאת ששחטה לשם חולין לא עלתה לבעלים לשם חובה, וכן הוא מימריה דרב בפ' ב"ש¹ וצריך ביאור אמאי לא עלתה, הא דין דאין חולין מחללים קדשים שייך גם בהדין דלא עלו, דבשאר זבחים ששחטן לשם חולין עלו לשם חובה משום דאין חולין מחללים קדשים.

עוד כתב שם בה"ח ז"ל, אבל אם שחט לשם אחר שהוא מחויב עולה, הרי זו כשרה ולא עלתה. וגם הדין הזה צריך ביאור, אמאי לא עלתה, הא אין כאן שינוי בעלים.

ב. קושי בפירוש רש"י לפסח ששחטו לשם שלמים ולשם פסח

עוד קשה שם במתניתין² דהפסח ששחטו לשם שלמים ולשם פסח, ופירש רש"י³ סימן ראשון וסימן שני, וקשה דהא לא הוי אלא חצי מתיר, ובפסחים ד' ס"א⁴ מוכח בהדיא דגם בשלא לשמה יש החסרון דחצי מתיר, גבי סימן ראשון לערלים וסימן שני למולים, עי"ש.

ג. דין סתמא לשמה: בעובד או בקרבן?

ונראה, דהנה יש לחקור בהדין דסתמא לשמה קאי, אם הוא דין **בהעובד** דסתמא הוי כמי שחשב לשמה, או דהוא דין **בהקרבן** דאין צריך ליחדו לשם הקרבן, משום דהלשמה הוא חלות בעצם קדושת הקרבן, ורק שחדשה התורה שיכול לעוקרו במחשבת שלא לשמה אבל סתמא לשמה קאי.

והנה יש להכריח דיש שתי הסברות דסתמא, דהא כל הקרבנות ששחטן לשם חולין כשירים ועלו, אף דלא שייך הסברא דסתמא לשמה מחמת העובד, וע"כ הוא משום קדושת הקרבן. והנה הרמב"ם בה"א פסק דפסח ששחטו לשם חולין פסול, שנאמר "ואמרם זבח פסח". והנה מדברי הרמב"ם משמע שם דסתמא כשר גבי פסח, ומוכח מכאן כהסברא

• מאוצרותיו של הרב יצחק נתן ב"ר שמואל זאב לוי ז"ל, שכנסם במסגרת ספר הזכרון **עדות ליוסף** לע"נ רעהו הקדוש יוסף דב ויסמן זצ"ל ה"ד, תלמיד ישיבת כנסת ישראל-חברון. יהיו הדברים לע"נ ות.נ.צ.ב.ה. כאן המקום לציין כי בספר הזכרון הובא קונטרס מחידושי רבינו על מסכת זבחים. הדברים הוקלדו על ידי הרב משה אהרן ראטה, ונערכו על ידי הרב הראל דביר. הכותרות והערות השוליים נוספו על ידי העורך.

1. זבחים מו ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: חטאת ששחטה לשם עולה פסולה, לשם חולין כשרה".
2. פסחים נט ע"ב; זבחים יג ע"א.
3. לא מצאתי. ועיי' שטמ"ק (זבחים ב ע"ב ד"ה אלא) בשם תוס' טוך.
4. נדצ"ל סג ע"א.

הראשונה שזכרנו, דסתמא לשמה קאי הוא גם **בהעובד** דהוי כאלו חשב לשמה, דהא ע"כ צריכים לומר דהא דלשם חולין פסול דאינו מטעם חילול, דהא אין חולין מחללים קדשים, אלא דהוא משום דבפסח בעינן שיהיה זביחה בחיוב לשם פסח, ואפ"ה סתמא כשר (וצריך לחלק בין עקירה בטעות לסתמא).

ד. שלא לשמה – פסול מחשבה בדומה לפיגול

והנה יש לחקור בפסול דשלא לשמה, אם הוי מחמת **העבודה** – שעושה מעשה שלא לשמה – או דהוי פסול של **מחשבה** כמו בפיגול. ויש להוכיח מסוגית ה"ג בפ' ב"ש, דמה דקאמר שם⁵ למ"ד דבעלים מפגלים מהני מחשבת בעלים גם לענין שלא לשמה. ולכאורה מה דמיון הוא זה, דבפיגול הוי פסול מחשבה, אבל שלא לשמה הוא דין בעבודה, ומאי יועיל לזה מחשבת הבעלים, וע"כ מוכח מכאן דגם פסול שלא לשמה הוי כמו פיגול (ובזה מבאר גם הדין דמחשבין מעבודה לעבודה, גבי שלא לשמה⁶).

ויש לעורר ע"ז מדברי התוספות (ד' נ"ט) בד"ה עד שלא נבנה המזבח, שחקרו שם באם ישחוט בחוץ שלא לשמה, אם פטור⁷ מחמת דלא הוי ראוי לאהל מועד, או דאפשר דכיון דהבהמה ראויה בתחילה לאוהל מועד, אף דהעבודה שעובד עתה אינה ראויה לפניו מ"מ יתיר. ולכאורה אי נימא דהפסול שלא לשמה הוי כמו פסול פיגול, שחל על הקרבן מחשבת שלא לשמה, א"כ מאי חקרו התוספות? הא כיון ששחט בחוץ לא חלה כלל המחשבה, והוי ראוי לאהל מועד. והא ודאי אם ישחוט בחוץ במחשבת פיגול בודאי יהא חייב, ומשום דהפיגול לא חל כלל בחוץ. ואי הוי נימא דהוי חסרון בעבודה, הוי ניחא בפשוט.

אך באמת לא קשה מידי, דמוכח מסוגיא דשחטי חוץ דלא חל בהא כלל, דאיתא (בד' קי"ד ע"ב): "אמר רבי חלקיה בר טובי לא שנו אלא לשמו אבל שלא לשמו חייב הואיל וראוי". ובאמת התם בעי עקירה, וכ"ז שאינו עוקרו אז שם אשם עליו והוי מחוסר זמן, דהא אם שחטו לשמו אז לא הוי ראוי לפתח אוהל מועד, וא"כ אמאי כשר בשלא לשמו, הא לא חל כלל העקירה. וע"כ מוכח מכאן דהדבר תלוי: דאם הקריב בפנים באופן כזה, אז היה עליו שם קרבן, אז מחייב גם בחוץ (ולא דמי לפיגול, דהתם אינו פסול עבודה אלא פסול קרבן, אבל שלא לשמה, אפילו הוי פסול מחשבה – אבל הפסול הוי בעבודה).

ועיין ד' קטו ברש"י ד"ה ור"א היא, דמקיש אשם לחטאת וכו', דמשום דבוריה לא עקר שם אשם מיניה כ"ז דלא שחטיה ליה בעיקריה. והוא לכאורה כהסברא שהקשינו. ויש לדחות, דכונת רש"י כמש"כ התוספות, משום דקודם שחיטה לא חל בהדיבור לחודיה פסול שלא לשמה. אך הדברים נוטים כמש"כ, דהוא משום דלא חל מחשבת שלא לשמה אלא בפנים.

5. זבחים מו ע"ב – מז ע"א.

6. חולין לט ע"א.

7. הדיון הוא על איסור שחיטת קדשים בחוץ.

ה. ביאור דברי רש"י: דין חצי מתיר חל בפסול מחשבה, ואילו בפסח נדרשת מחשבה חיובית ונבא ליישב הקושיא שהקשינו על שיטת רש"י שפירש סימן ראשון שלא לשמה; דהנה סברא דאין מפגלין בחצי מתיר הוא דוקא היכי דמחשבה פוסלת את הקרבן, כמו פיגול, אז בעינן מתיר שלם דבלא"ה לא חלה המחשבה. ולכן בפסח ששחט שלא לאוכליו ושלא למנוייו, דהתם הוי מחמת פסול של שינוי בעלים, להכי בעינן מתיר שלם. אבל בפסח, לפי מה שפסק הרמב"ם דשחטו לשם חולין פסול, והוא משום דבפסח בעינן מחשבת לשמה בחיוב – להכי שפיר פסול שלא לשמה גם בחצי מתיר, משום דאדרבא, דבעינן שיהיה מחשבת לשמה בכל המתיר. וזה פשוט.

ו. ביאור פסקי הרמב"ם: אין 'סתמא לשמה' בכוונה לשם חטא

והנה בהא פסק ז"ל⁸ חטאת ששחטה לשם חטא אחר פסול, ובגמרא⁹ מפיך ליה מדרשא דלחטאתו. ונראה מדברי הרמב"ם דהפסול לא הוי מחמת שינוי הקרבן אלא מחמת שינוי החטא, דכמו ששינוי קרבן פוסל בה, שינוי חטא פוסל. והנה באמת נוכל לומר דיש חילוק בין הפסול שהקרבן פסול לגמרי להפסול דלא עלו, דהפסול דשלא לשמה הוי כמש"כ, אך הפסול דלא עלו לא הוי פסול בחיוב, אלא דנפקי לן מדרשא¹⁰ דמוצא שפתיך, דכל שלא נעשה הקרבן כהלכתו, דהיינו שלא לשמה ושינוי בעלים, אז לא עלה לשם חובה; אלא דהיכי שלא עקר שם הקרבן בעקירת מחשבת קדשים, אז הוי הקרבן לשמה ונעשו העבודות כמצותן, אבל אם עקר במחשבת קדשים אז הוי העבודות שלא לשמה ולא נעשו כמצותן, ומשו"ה אינו עולה לשם חובה.

ומעתה יש לבאר בדברי הרמב"ם בחטאת לשם חולין, דהנה כבר הקדמנו דחטאת – לבד הלשמה של הקרבן, בעינן גם הלשמה של לשם חטא. והנה סברתינו שכתבנו בדין דסתמא לשמה קאי, דהוא מחמת קדושת הקרבן, לא שייך אלא בהלשמה של הקרבן, משום דשם הקרבן הוא חלות בהקרבן, דהקרבן בעצמותו יש בו שם עולה או שלמים, אבל בלשם חטא לא שייך זה, דהא לא נשתנה עצם קדושת הקרבן בין חטאת חלב לחטאת דם. ולכן בעינן מחשבה לשם חטא בחיוב, אך בסתמא הוי כמו שחשב בפירושו לשם חטא, ולכן שפיר פסק הרמב"ם בשחט חטאת לשם חולין דלא עלו משום דלא הוי לשם חטא, ונמצא דלא נעשו העבודות כמצותן ומשו"ה לא עלו. ובשחט חטאת חלב לשם חטאת דם, אז הקרבן פסול לגמרי, משום דהוי עקירת שם הקרבן במחשבת קדשים ופסול; אבל בלשם חולין לא נפסל, משום דאין חולין מחללים קדשים, וכמש"כ.

ומעתה נבאר גם הדין השני בשחט חטאת על מי שאינו מחויב כלום, משום דאף שלא הוי עקירה, אבל מ"מ חסר המחשבה דלשם חטא, כיון דהקריב לשם אדם אחר נמצא דלא

8. רמב"ם הל' פסולי המוקדשין טו, ו.

9. עי' זבחים ט ע"ב.

10. זבחים ב ע"א-ע"ב.

הקריב לשם חטאתו, והוי כמי ששחט לשם חולין. ויש לחקור בשחט חטאת נזיר לשם חטאת מצורע אם יהיה פסול, דבגמרא¹¹ מוכח דעולות נינהו ופירש רש"י במנחות¹² משום דעיקרן לוי¹³ לכפרה קימן כמו עולות, ולזה אפשר דלא בעינן כלל לשם חטא.

ז. הבחנה בין חטאת לאשם

ויש לעורר אמאי לא הביא הרמב"ם דין דאשם ששחטו לשם חולין דלא עלו, דהא גם באשם בעינן לשם חטא, וגם הדין דאשם ששחטו לשם אשם חבירו. ואפשר דכיון דדרשא דלחטאתו לא איירי אלא בחטאת, משו"ה לא הוי דין בעבודה כמו לשמה, והדין דאשם צריך שיחשוב לשם אין אלא לכתחילה. (והנהגה ודאי באשם ששחטו לשם אשם נזיר ואשם מצורע, אז לא עלו לשם חובה, משום דהוי שינוי קודש דהנך עולות נינהו.)

עוד אפשר לומר דאשם גזילות ואשם מעילות, וכן שאר האשמות – אף דאינם חלוקים בשם הקרבן, אבל מ"מ הוי שני סוגי חטא. ומשו"ה באשם גזילות הוקבע הקרבן על חטא של גזילה, ונקרא האשם אשם גזילות ושם שייך שפיר סתמא לשמה קאי בקדושת הקרבן, משא"כ בחטאת חלב וחטאת דם, דהוי מין חטא אחד. ואכתי צ"ע בזה.

ח. ראייה מתוס' לכך שבכוונה לשם חטא אין סתמא לשמה ולכן הקרבן אינו עולה

ויש להביא ראייה לדברינו מהא דכתבו התוס' במנחות¹⁴ דמנחות הנשרפות אין בהם פיגול ואינם נפסלות ג"כ, ולא אמרינן דיפסלו כמו בחטאת הנשרפות, משום דעיקר ק"ו הוי משלא לשמה, וכיון דשלא לשמה אינו פוסל, לכן גם מחשבת פיגול אינו פוסל. ולכאורה אמאי לא ילפינן ק"ו לענין דלא עלו לשם חובה. ולפי דברינו א"ש, דהא דלא עלו אינו פסול אלא דהוא דין דכל שלא נעשה הקרבן שלא כהלכתו ונדרו, אז לא עלו, ומשו"ה לא שייך זה אף אף בשלא לשמה, דהוי חסרון בהעבודה, דבעינן שתהא העבודה לשמה, אבל בפירוש לא שייך זה.

11. זבחים ט ע"ב ומנחות ג ע"ב.

12. שם ד"ה לשם.

13. נדצ"ל לאו.

14. לא מצאתי.